

Thiếu nữ Khmer ở phum Srây Skóth nối tiếp nghề dệt cổ truyền. Ảnh: CHÍ DŨNG

Srây Skóth - Hồn lụa Khmer

Từ thị trấn Tri Tôn (An Giang), chúng tôi rẽ vào Tỉnh lộ 948 theo đường núi Cấm để về Văn Giáo (Tỉnh Biên) thăm làng dệt Khmer Srây Skóth. Giữa trưa đứng bóng, nhưng các khung dệt ở đây vẫn nhip nhàng đưa thoi. Nhớ lại hơn chục năm về trước, nghề dệt của phum Srây Skóth đi vào ngõ cụt, đến đổi thợ giỏi nghề cũng phải lặn lội đi mò cua, bắt ốc hoặc sang đập đá ở Cô Tô (Tri Tôn), Ba Hòn (Kiên Giang) để kiếm sống qua ngày... Bây giờ nghề dệt ở đây đang hồi sinh.

Chuyện ở phum Srây Skóth

Trưa đứng nắng, mới vào đến đầu phum, chúng tôi đã nghe rộn rã tiếng thoi đưa. Ghé trụ sở Hợp tác xã (HTX) dệt Văn Giáo, chúng tôi choáng ngợp trước những sắc màu của lụa, với hàng chục màu sắc rực rỡ nằm trong các khuôn tử kính. Cụ Châu Mun (74 tuổi) - người trông coi văn phòng HTX - niềm nở tiếp chúng tôi, vừa ân cần mời chúng tôi những ly nước thốt lốt ngọt ngào, mát lạnh. Qua một hồi trò chuyện, biết chúng tôi không phải thương lái mà chỉ là mấy tay viết báo, cụ đơn đả: “Tìm tới đây là trúng rồi đó. Gì chớ chuyện nghề dệt ở đây tui nằm lòng. Cáp trước, dệt là nghề truyền thống của phụ nữ Khmer ấp Srây Skóth, nhưng hồng bán được nên tui trẻ nản lần hồi bỏ nghề. May nhờ có Nhà nước đầu tư nên giờ đây bà con đã trở lại nghề. Vui lắm!”. Nói rồi ông cụ dẫn chúng tôi đến từng nhà để “chứng minh”... Rảo một vòng phum, chúng tôi mới biết cụ Châu Mun còn giấu một chuyện: chính cụ là người thợ đóng khung dệt chan-hun (khăn vắn đầu, xà-rông) nổi tiếng ở Văn Giáo.

Bà Néang On (64 tuổi) - thợ dệt thổ cẩm Srây Skóth vừa thoăn thoắt bắt mối chỉ trên khung, vừa nói: “Hồi xưa, gia đình tui chỉ có vài công đất nên phải quần quật làm thuê, bắt cua hái rau để đắp đổi qua ngày. Giờ được hỗ trợ vốn làm lại nghề dệt, gia đình đã có ngôi nhà mới khang trang, có nhiều đồ dùng tiện nghi phục vụ sinh hoạt và có cửa ăn, cửa để. Mừng quá mấy chú à!”. Nhìn vào ngôi nhà gỗ khang trang, tiện nghi sinh hoạt khá đầy đủ của bà ít ai biết 3 năm trước, đây chỉ là một ngôi nhà lá rách te tua, cả nhà phải chạy ăn từng bữa... Không chỉ gia đình bà Néang On thoát nghèo, còn có hàng trăm gia đình khác ở sóc cũng “đủ ăn, đủ mặc” nhờ quay lại với nghề dệt.

Nguồn cội

Trước kia, mỗi gia đình Khmer ở Bảy Núi đều có ít nhất một khung dệt để những lúc nông nhàn các thiếu nữ ngồi dệt xà-rông, khăn và vải cho gia đình. Hầu như mỗi cô gái Khmer trước khi rời gia đình theo chồng đều phải thành thạo công việc dệt vải. Các cô tự tay dệt lấy những khúc lụa đẹp nhất để may áo, váy cho ngày cưới. Điều đặc biệt, nghề dệt chỉ truyền từ mẹ cho con gái, đàn ông con trai Khmer hầu như không biết đến công việc đòi hỏi tính kiên trì, nhẫn nại và khéo tay này. Đây cũng là một đặc trưng của đời sống cư dân Khmer vùng Bảy Núi. Nổi tiếng nhất trong nghề dệt lụa Khmer ở miệt Bảy Núi phải nói đến phum Srây Skóth (xã Văn Giáo).

Nghề dệt của người Khmer Srây-Skóth có từ khoảng gần 100 năm nay. Thuở ấy thịnh lắm, nhà nào cũng có 2 - 3 cái xa quay, khung cửi sầm sập suốt ngày. Lụa làm ra phần lớn được bán tận Nam Vang (Phnom Penh, Campuchia). Đây là loại lụa óng ả, mềm mát. Kỹ thuật dệt có những nét rất độc đáo. Lụa dùng cho trang phục thường được dệt những hoa văn hình vuông, tròn hoặc đa giác đều (người dân quen gọi là “bắt bông tròn”). Lụa dùng làm thảm, rèm, trướng... khó dệt hơn vì phải dùng kỹ thuật “chằng hun” (bắt bông dâu). Nhiều người Campuchia đã hết sức bất ngờ khi thấy lụa Srây-Skóth ăn đứt hàng chính gốc của họ. Nguyên do là lụa Campuchia thường nhuộm bằng hóa chất trước khi dệt nên dễ bị cứng và không bền. Trong khi đó lụa Khmer Việt Nam được nhuộm bằng các loại dược thảo theo phương pháp cổ truyền nên màu sắc không phai mà càng mặc càng óng ả. Độc đáo hơn cả là các nghệ nhân đã áp dụng kỹ thuật dệt ba lớp tơ với ba màu khác nhau trên cùng một mảnh vải, làm cho người mặc tấm lụa khi đứng có màu xanh, lúc ngồi lại ngả sang màu đỏ, lúc nhìn nghiêng thì có màu cam.

Nghề dệt hồi sinh

Cuối thập niên 1970, chiến tranh biên giới Tây Nam nổ ra khiến làng dệt phum Srây Skóth bị xóa sổ. Bà con chuyển sang làm nghề nông để kiếm sống qua ngày. Đất núi cằn cỗi khiến mùa màng thu hoạch chẳng bao nhiêu, cái đói, cái nghèo đeo bám lấy họ... Trước tình cảnh đó, một số thợ dệt “cố cựu” của phum, nung nấu quyết tâm vực dậy làng nghề với tâm niệm “bà con mình có tay nghề thì không thể nghèo”. Cuối thập niên 1980, 1 - 2 hộ ở Văn Giáo bắt đầu dệt lụa trở lại, mà người khởi đầu là nghệ nhân Néang Nhây. Ban đầu, nhiều người trong phum không tin nghề dệt sẽ sống nổi nên chẳng mấy ai quan tâm. Năm 1999, ở một số chợ thuộc vùng biên giới Tịnh Biên, Tri Tôn bắt đầu bày bán những tấm lụa của làng Srây-Skóth. Nhiều nghệ nhân có hàng chục năm tay nghề như Néang Khol, Néang Kim Lương, Néang On... bắt đầu quay trở lại với nghề. Cũng trong năm này, qua Hội Liên hiệp Phụ nữ tỉnh An Giang, Tổ chức CARE tại TP. Hồ Chí Minh biết đến sự hồi sinh của nghề dệt phum Srây Skóth nên hỗ trợ vốn ban đầu cho 36 chị em Khmer khôi phục, phát triển sản xuất. Các thợ giỏi được đi học tập kinh nghiệm về cách nhuộm tơ, kỹ thuật xả tơ sao cho không phai màu, tăng độ mượt và không bị sùi lông. Kết hợp, giữa phong cách truyền thống và kỹ thuật hiện đại, lụa Srây Skóth càng đẹp, càng bền hơn và bắt đầu xuất qua Campuchia với thương hiệu Silk Khmer. Chỉ một năm sau, tổ dệt tăng lên 50 người và số tiền hỗ trợ vốn lên đến trên 130 triệu đồng. Hiện nay, nghề dệt ở phum Srây Skóth đã trở thành HTX dệt Văn Giáo (thành lập năm 2002) với quy mô 136 khung dệt, thu hút 136 xã viên tham gia và 239 lao động phụ việc. Thu nhập bình quân của xã viên 20 - 25 ngàn đồng/ngày, với lao động phụ thì ít nhất kiếm được 15 ngàn đồng/ngày.

Chị Lê Kim Khá, cán bộ Hội Phụ nữ xã Văn Giáo và là người trực tiếp phụ trách công việc của HTX cho biết: “Sản phẩm của làng dệt Srây Skóth rất phong phú: xà-rông, khăn choàng, túi xách, nón, khăn tay, bóp,... với cách phối hoa văn tinh tế, màu sắc đẹp mắt “hút hồn” du khách mỗi khi đến tham quan và họ đã mua loại hàng độc đáo này”. Từ năm 2000 đến nay đã có gần 8.000 sản phẩm được bàn tay tài hoa của các cô gái phum Srây Skóth làm ra, đem về doanh thu hơn 2 tỉ đồng. Ngoài xuất sang Campuchia, hiện nay lụa Srây Skóth còn sang Thái Lan và các nước châu Âu (du khách tham quan và mua hàng tại HTX)... Để mở rộng quy mô của nghề dệt, trong năm 2005 này, HTX bắt đầu xây dựng “Làng nghề dệt lụa Khmer” tại Văn Giáo (đề án đã được UBND tỉnh An Giang phê duyệt) với diện tích 1ha, kinh phí đầu tư 1 tỉ đồng (nguồn vốn được huy động từ HTX, UBND tỉnh và kinh phí hỗ trợ đầu tư của Hội Dân tộc học tại TPHCM). Theo đề án, khi hình thành làng nghề thì quy trình sản xuất sẽ khép kín với việc khôi phục lại diện tích trồng dâu, nuôi tằm, ươm tơ và dệt lụa. Một khi dự án đi vào hoạt động, không chỉ mở rộng quy mô làm ăn của bà con Văn Giáo mà còn là cơ sở để bảo tồn, phát huy một làng nghề truyền thống của bà con Khmer và để lụa Srây Skóth ngày một vươn xa hơn.

Chúng tôi tạm biệt phum Srây Skóth khi những tia nắng cuối cùng trong ngày đang tỏa chiếu. Tiếng thoi đưa đều đặn nghe vui tươi, rộn rã dưới bàn tay tài hoa của người thợ dệt. Nhìn những bó tơ rực rỡ sắc màu như những đóa hoa trăm sắc, lòng tôi rạo rực niềm vui về sự thoát nghèo của bà con Khmer vùng Bảy Núi. Không những thế, sự trở lại của nghề dệt ở Srây Skóth ngoài việc gìn giữ, còn phát huy một nghề truyền thống lâu đời của cư dân Khmer khu vực này.

